

X

Červen 1907

NEJKRVAVĚJŠÍ BOLŠEVICKÁ „EXPROPRIACE“

Ve středu 13. června 1907 (25. června podle nového kalendáře) odpoledne odeslal plukovník Babuškin, náčelník zvláštního oddělení čili Ochranky v Tiflisu (dnes Tbilisi, Gruzie), na ředitelství policie v Petrohradě telegram tohoto znění: „Dnes v 11 hodin byl na Jerevanském náměstí v Tiflisu zasažen sérií bomb a ostřelován z různých stran revolvery transport 350 tisíc rublů. Zahynuli dva policisté, smrtelně raněni tři kozáci, jeden střelec, z přihlížejících lidí bylo 16 raněno, peníze byly ukradeny s výjimkou devíti tisíc, zatím se pachatele nepodařilo vypátrat, pokračují prohlídky a zatýkání.“

Zpočátku policie tápala, domnívala se, že loupež je dílem anarchistů. Náčelník Ochranky ve Vilniusu hlásil, že podle jeho informátorů ji zorganizovali socialisté-revolucionáři spolu se členy polské socialistické strany. „Podle mínění agentury stejná skupina přepadla Moskevskou banku na stanici Rogovo na trati Varšava–Vídeň.“

Z Charkova přišla zpráva, že plán na loupež v Tiflisu připravilo vedení strany eserů a uloupené peníze poslalo hned do Švýcarska. Informátoři z galerky v Rostovu zase tvrdili, že útočili anarchisté,

někteří z nich totiž nedávno přijeli do města. I Babuškin byl přesvědčen, že loupili anarchisté. Ostatně výbor Ruské sociálně demokratické dělnické strany v Tiflisu vydal prohlášení, že s tímto činem nemá nic společného. Policisté netušili, že s ním souhlasili pouze členové menševické frakce, zatímco bolševici se odmítli vyjádřit. Před pěti lety se ruští sociální demokraté rozdělili na dvě frakce, které měly rozdílné metody a cíle: bolševiky vedl Vladimír Uljanov, který se podepisoval pseudonymem Lenin, menševiky Julij Martov-Cederbaum. Tiflisští menševici opravdu o ničem nevěděli.

Až 3. srpna dospěli příslušníci zvláštního oddělení policie v Moskvě k závěru, že krvavá středa je dílem místních bolševiků.

Kavkazský bolševik Josef Džugašvili, nazývaný přáteli „Soso“, se před časem sešel v Berlíně a v Londýně s Leninem. Dostal od něho za úkol, aby pro jejich frakci sehnal větší množství peněz „vyvlastňováním“ čili expropriací, jak loupeže eufemisticky nazývali. Oběma revolucionářům vůbec nevadilo, že právě tento způsob financování výbor Ruské sociálně demokratické dělnické strany zakázal.

Jeden z gangsterů, Josef Davričevyj, později tvrdil, že Soso zahájil sérii bankovních loupeží v Gruzii už před rokem. Bolševici přepadali poštovní parníky, vlak i dostavník, někdy je však stráž zahнала. Zpravidla uloupili několik tisíc anebo desítek tisíc rublů, pouze jednou 100 tisíc.

K největšímu úlovku jim napomohla náhoda. Soso se potkal s bývalým spolužákem Vozněsenským, který pracoval v bankovní poštovní kanceláři. Úředník Džugašviliho obdivoval, zapůsobily na něj jeho romantické básně. Zbožňovanému veršotepci jednou prozradil, že státní banka v Tiflisu má dostat 13. června velkou částku peněz – možná milion rublů a bolševici začali plánovat loupež. Další informace jim poskytoval Grigorij Kasradze, rodák z Gori, pracující rovněž v této bance.

Josef Džugašvili přišel na svět v rodině obuvníka patrně 18. prosince 1879 v městečku Gori, asi sedmdesát kilometrů od Tiflisu, třebaže on tvrdil, že to bylo 21. prosince. Matka vyznávající pravoslaví z něho chtěla mít kněze, a když mu bylo šestnáct let, poslala ho do semináře. Osvědčil se jako nadaný student, výborný zpěvák,

pilný čtenář. Pustil se dokonce do psaní veršů, které pod pseudonymem otiskoval v místním časopisu. Přičichl k francouzským romanopiscům, které církevní otcové zapověděli, a potom k dílu Karla Marxe. Scházel se s dělníky, stal se členem podzemní organizace sociální demokracie, a ze semináře musel odejít.

V létě 1899 začal pracovat na meteorologické observatoři a po nocích se připravoval na dráhu revolucionáře – organizoval první stávkou dělníků. Poprvé ho policie zatkla začátkem roku 1900.

V knize gruzínského spisovatele Alexandra Kazbegiho *Otcovrah* se Sosovi zalíbil příběh národní hrdiny a gangstera Koby, a když mu přátelé záhy přičkli přezdívku Koba, potěšilo ho to. Šel v jeho šlépějích, prosazoval radikální postup – „co možná nejkrvavější boj“.

Dokázal si získat autoritu, byl rozený vůdce, na Kavkaze založil Rudé bojové čety, které se brzy staly postrachem okolí.

Jako ve všech skupinách žijících v izolaci i mezi militantními bolševiky panovaly volné sexuální vztahy. A děvčata střídal i Koba. Oženil se, se švadlenou Kato Svanidzeovou měl syna Jakova, ale pořád žil napůl v ilegalitě. Koba-Soso se stal skutečnou vůdčí postavou bolševiků na Kavkaze, tudíž ho od roku 1905 zvali i na stranické sjezdy v zahraničí.

Protivládní teror měl v carském Rusku tradici. Poměry na vesnici, v továrnách a v armádě byly příšerné, lidé často žili hůř než zvířata, dospělí i děti pracovali od časného rána do pozdního večera – naproti tomu šlechta a podnikatelé se topili v přepychu. Ve druhé polovině 19. století se skupina narodníků, příslušníků střední vrstvy, kteří věřili v životodárnost nezkaženého rolnictva, vrhla na vraždění státních úředníků a důstojníků. V roce 1881 zabila na ulici v Petrohradě cara Alexandra II. – to měl být signál k revoluci. Revoluce však nepřišla a atentátníky pověsili. Teror sílil.

Akci na hlavním náměstí v Tiflisu chystal Soso se svým kamarádem z dětství Simonem Ter-Petrosjanem, kterého získal pro bolševický teror. O tři roky mladší chlapec, jemuž přidělil Soso revoluční pseudonym „Kamo“, organizoval provoz ilegálních tiskáren, bankovní loupeže, dovoz literatury ze zahraničí. I on několikrát zakusil carské žaláře.

Soso loupeže promýšlel a organizoval, osobně se jich ale ne-

zúčastnil, vedení případů nechával zpravidla na Kamovi. Podle menševika Grigola Uratadzeho byl „hlavním finančníkem Bolševického centra“, jak si říkala Leninova skupina, nejméně tři roky.

Další peníze jim posílali někteří průmyslníci, jako třeba Sava Morozov, anebo slavná herečka Věra Komissarževská, zpravidla prostřednictvím spisovatele Maxima Gorkého. Dárci si zřejmě od bolševiků slibovali, že by mohli přispět k zavedení demokratické vlády v Rusku. Nicméně tyto dotace radikálům nestačily – víc peněz potřebovali především na nákup zbraní, aby mohli zabítet vládní úředníky a politiky, a bomb, jimiž ničili železniční trať a státní budovy.

Před polednem 13. června se Kamo producíroval na Jerevan-ském náměstí na koni v uniformě švarného kapitána. Velel několika desítkám pistolníků a vrhačů bomb z řad mladých radikálů, kteří vyčkávali usazení v přilehlých hostincích anebo postávali na chodnících. Ochranka dostávala od začátku roku zmatené zprávy, podle kterých političtí gangsteři chystají velkou akci, a proto všude rozestavila policisty v uniformě i v civilu. Soso čekal na výsledek nejspíš na železniční stanici – kdyby se loupež nezdařila, mohl skočit do prvního vlaku, aby unikl případným pronásledovatelům.

Jakmile se na Golovinském bulváru objevily vozy s penězi stržené oddílem kozáků, které mířily do státní banky, zamávala pozorovatelka novinami, aby upozornila ostatní. Z kaváren a vináren vyběhli mladíci v širokých kalhotách, ve kterých skrývali pistole. „Každý z nás měl předem určenou roli,“ vzpomínala Alexandra Darachvelidzová, která hlídkovala se dvěma mladíky na rohu jedné z ulic. Každému z gangsterů určili policistu nebo kozáka, na něhož měl mířit.

Dva kočáry hlídalo pět kozáků na koních – v prvním seděli pokladník státní banky Kurdžumov a účetní Golovňa s penězi, druhý byl plný strážných. Neměli však šanci. Chlapci a děvčata hodili na kočáry čtyři granáty, těla lidí i koní létala vzduchem. Ostatní lupiči střelili po policistech a kozácích na náměstí. Ti nebyli na takový útok připraveni a prchali se skrýt. Vůz s penězi táhl zraněný kůň z náměstí, ale mladíci ho dostihli, dalším granátem zvíře zneškodnili a peníze vytáhli z vozu ven. Pytel byl však příliš těžký,

jeden člověk by ho neunesl. Naštěstí pro lupiče se však přihítl Kamo v kočáře, peníze k němu naložili a on uháněl k nedalekému domu. Tam ženy zašily kořist do matrace a tu odvezly do pracovny šéfa místní meteorologické observatoře, kde Soso pracoval. Sám ředitel o tom nevěděl.

„Na náměstí leželo padesát raněných,“ napsal britský historik Simon Montefiore v knize *Mladý Stalin*. „Těla tří kozáků, obou bankovních úředníků a několika nevinných chodců byla roztrhána na kusy. Cenzurované noviny počet obětí snížily, ale archivy Ochranky odhalují, že bylo zabito kolem čtyřiceti lidí. Čtyřicet vážně zraněných přijali do nemocnic.“

Policie sice zatkla spoustu lidí, ale nebyl mezi nimi nikdo, kdo by měl přímo s loupeží něco společného. Musela je propustit.

Čtvrt milionu tehdejších ruských rublů by dnes představovalo přibližně 3,4 milionu dolarů. Na 100 tisíc rublů bylo v pětisetrublových bankovkách, jejich čísla státní banka znala. Proto je s kratším zpožděním předala do celé Evropy. V Paříži, v Mnichově a ve Stockholmu zadrželi policisté bolševiky, kteří měli několik zapsaných pětistovek, ale po několika týdnech je museli propustit. K pokladníkům, kteří je rozdělovali, se nedostali. Jedině v Berlíně zatkli Kama s několika bankovkami a předali ho Rusům, ten však tak dokonale předstíral šílenství, že ho nakonec nesoudili, jenom poslali do blázince.

Tato krvavá expropriace vedla menševiky k velké kritice Lenina-Uljanova a Sosa-Džugašviliho. Vždyť se dostala na první stránky novin celého světa a veřejnost ji jednoznačně odsoudila!

„Gangsteři se o kořist pohádali,“ uvedl Montefiore. „Lenin a jeho soudruzi bojovali o peníze jako krysy v kleci o kořist. Jeho nepřátelé zahájili v následujících třech letech trojí stranické vyšetřování v naději, že ho zničí. Soso byl v Gruzii *persona non grata*, provinil se bezohledným výsměchem stranickým pravidlům a krvavým masakrem, tífiský výbor ho vyloučil ze strany. To byla poskvrna, která mohla zhatit jeho snahu stát se Leninovým nástupcem a zkazit mu naděje, že se stane ruským státníkem a nejvyšším veleknězem marxismu.“

V roce 1918 zahájil Soso několik řízení pro urážku na cti, chtěl, aby příběh o loupeži byl zapomenut. Jeho dráha gangsterského

kmotra, smělého bankovního lupiče, zabijáka, piráta a žháře, o níž se doma šeptalo a kterou v zahraničí kritizovali, zůstala skryta až do 21. století.“

Později přišel na další metodu získávání peněz – výpalné. Žádal od majitelů a ředitelů velkých firem v Baku, aby platili bolševické straně za to, že dělníci nezahájí stávkou a budou poslušní. Přitom se zdá, že se účastnil i některých dalších loupeží ve prospěch stranické pokladny.

Policie Džugašviliho několikrát uvěznila, a dokonce poslala do vyhnanství na Sibiři. Odtud ale utekl a opět organizoval bolševiky. V roce 1910 poprvé použil nový pseudonym Stalin, pod kterým se stal známým na celém světě. V roce 1917 se objevil v Petrohradě, kde se účastnil listopadového převratu, jímž bolševici uchopili moc. Byl členem vlády nazývané Rada ministrů a po Leninově smrti se propracoval do čela státu a stal se skutečným diktátorem.

Někteří jeho spolubojovníci se dostali do vysokých funkcí a zemřeli přirozenou smrtí, jiné poslal během Velkého teroru koncem třicátých let do hrobu. Bolševik Kamo zahynul už v roce 1922, když ho při jízdě na kole přejelo neznámé nákladní auto – že by na Stalinův příkaz?

Všechny připomínky své gangsterské role na Kavkaze diktátor likvidoval. Některé ale zůstaly uloženy v archivech, aniž o tom věděl. Ne všechny se totiž jeho lidem podařilo vypátrat. Teprve v devadesátých letech 20. století, kdy se západní historici dostali do ruských stranických archivů, vyšla pravda najevo.